

Froukje Jansen
&
Annick de Witt

Duurzaamheid van binnenuit

Hoe een nieuw, bruisend bewustzijn
de wereld verandert

2015 Prometheus • Bert Bakker Amsterdam

© 2015 Froukje Jansen en Annick de Witt

Omslagontwerp Janine Jansen

Foto omslag Jay Mantri, www.jaymantri.com

Foto auteurs Annick de Witt: Marco Reeuwijk, Froukje Jansen:
Léon Hendrickx

Foto's binnenwerk Marco Reeuwijk (Foto Froukje Jansen:
Léon Hendrickx)

www.prometheusbertybakker.nl

ISBN 978 90 351 4322 7

Inhoud

Woord vooraf door André Kuipers	7
Inleiding: Een nieuw, bruisend bewustzijn	11
Irene van Lippe-Biesterfeld: Leef!	21
Matthijs Schouten: Verwondering en verbondenheid	41
Peter Blom: Geld als spiegel	63
Annick de Witt: Tijd voor een innerlijke klimaatverandering	85
Willem Ferwerda: De puzzel van het bewustzijn	105
Anne Leeflang: Vier de natuur	125
Klaas van Egmond: Middelpuntzoekende krachten	139
Tom van de Beek: De waarheid is een land zonder paden	159
Albert Jan Slomp: De onbenoembare levensvonk	175
Froukje Jansen: Een dans met het onbekende	189
Conclusie: Een verbindende visie	203
Appendix	219

Woord vooraf

door André Kuipers

Toen ik in het ruimtestation een baan om de aarde draaide had ik pas echt door dat we deel zijn van iets veel groters. Het is werkelijk een kosmisch gevoel dat je dan overvalt. Dit gevoel kenmerkt zich door een ander, weidser perspectief; vanuit de ruimte zie je nu eenmaal een veel groter plaatje. Planeet Venus verschijnt, vervolgens doemt de maan op, de zon laat zich zien, een komeet komt voorbij... Ineens weet je dat je onderdeel bent van een stel bollen die om elkaar heen draaien, en dat je dus deel bent van een zonnestelsel. Natuurlijk had ik dit al in atlassen en op plaatjes gezien, maar pas toen ik het echt zag en meemaakte ontstond dit diepe besef. Dit boek gaat over zulke kosmische gevoelens, maar dan ervaren vanuit de aarde zelf.

Aan het werk in een ruimtestation is natuur wat ik het meest mis. De omgeving daar is volkomen artificieel: ik ben omringd door kunststof, metaal, en kunstmatige geluiden. Als vanzelf ontstaat er een krachtig verlangen naar natuur. Ik luister dan bijvoorbeeld graag naar vogelgeluiden en bekijk natuurfilms. Ook heb ik wel eens een ui uit het voedselpakket laten ontkiemen tot plantje, gewoon om iets levends bij me te hebben. En ik herinner me ook hoe blij ik was met de ontkiemde zaden van een cour-

gette die een Amerikaanse collega had meegesmokkeld. Alle astronauten die ik ken vertonen soortgelijk gedrag. Ik geloof dat het voortkomt uit een universeel verlangen verbinding te ervaren met datgene waar je vandaan komt en waar je bij hoort. En in ons geval is dat de aarde. In de ruimte kom je er dus achter dat wij mensen bij uitstek aardbewoners zijn! Paradoxaal genoeg voel ik me dus nog meer verbonden met de aarde als ik er even niet ben. Zodra ik geland ben zoek ik de geur, de geluiden, en de schoonheid van de natuur op, zodat ik thuiskom – op deze planeet en in mezelf.

Vanuit de ruimte naar de aarde kijkend zie je het meest prachtige kleurenspeel dat er bestaat! Tegelijkertijd zie je hoe fragiel die bol is waarop we met elkaar leven: de aarde lijkt dan net op een enkele cel met een heel dun membraantje eromheen, de dampkring, waar in theorie van alles op neer zou kunnen storten. Ik maak me grote zorgen om onze aarde. We plegen roofofbouw, putten haar uit, en brengen haar steeds verder uit evenwicht. Ik denk dat we ons veel te weinig beseffen dat we niet losstaan van de natuur, maar er daadwerkelijk onderdeel van zijn. Het is dus in ons eigenbelang om weer in evenwicht te komen met de natuur: we hebben haar nodig, het is onze basis. Een goede boer pleegt ook geen roofofbouw, maar zorgt dat zijn land het volgende jaar wat opbrengt. Deze zorgvuldigheid mis ik. Als we zo doorgaan, zijn de bossen en de vissen op een gegeven moment echt verdwenen.

Ik geloof dus dat het van enorm belang is dat we werkelijk gaan voelen en ervaren hoe bijzonder deze plek is

waarop we met z'n allen wonen, en ons gaan realiseren hoe kwetsbaar het leven hier is. Niet iedereen kan een reis naar de ruimte maken om dit aan den lijve te onderkennen, zoals ik dat kon. Maar zoals de verhalen in dit boek laten zien is dat kosmische gevoel – het herkennen van onze diepe verbondenheid met de aarde, terwijl we ons tegelijkertijd onderdeel van iets nog veel groters weten – voor iedereen bereikbaar. Het gaat er vooral om je voor deze ervaring open te stellen. En dat is dan ook het belang van dit boek: dat het ons herinnert en inspireert om weer even met nieuwe ogen naar onszelf en onze rol in het grotere geheel te kijken. Om op zoek te gaan naar dat gevoel van verbinding in onszelf, met elkaar, en met de natuur.

Voor mijzelf is dat gevoel van verbondenheid het vertrekpunt en de motivatie geweest om me bezig te gaan houden met het wetenschappelijk onderzoek dat ik doe, in de hoop zo een steentje te kunnen bijdragen aan de grote vraagstukken van deze tijd. Er is vandaag de dag echter zo veel innovatie nodig dat het essentieel is dat nog veel meer mensen vanuit deze verbondenheid creatieve oplossingen en slimme technologieën gaan ontwikkelen. Zodat we de natuur niet meer uitputten, maar haar de kans geven zich te herstellen. Dit boek gaat over mensen die vanuit zo'n 'kosmische verbondenheid' leven en werken, gericht op het dichterbij brengen van die duurzame samenleving. Ieder doet dat op zijn of haar eigen, unieke manier.

Hun verhalen inspireren me en geven me de moed om door te gaan met wat ik doe. Ik hoop dat ze hetzelfde voor

jou kunnen betekenen. Ik wens je dan ook heel veel lees-
plezier toe!

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Kuipers', with a long horizontal flourish extending to the right.

Met een kosmische groet,
André Kuipers

Inleiding: *Een nieuw, bruisend bewustzijn*

Wie goed om zich heen kijkt, ziet iets hoopgevends gebeuren. Er is een nieuw, bruisend bewustzijn over duurzaamheid aan het ontwaken – dwars door polarisatie, terreurdreiging, materialisme, en economische crisis heen. In alle lagen van de samenleving lijkt dit nieuwe bewustzijn langzaam maar zeker tot leven te komen. We zien het in de vele opkomende sociale en duurzame ondernemingen, in de populariteit van alternatieve economische modellen zoals de deeleconomie en de geefeconomie, in de yogastudio's die als paddenstoelen uit de grond schieten, in de trend van biologisch eten en holistische gezondheidszorg, in de nadruk op bewustwording en persoonlijke ontplooiing, en in nieuwe ideeën over wat waar en waardevol is.

Het gaat hierbij om het bewustzijn dat wij onlosmakelijk verbonden zijn met al het leven om ons heen. Deze onderlinge verbondenheid maakt dat we elkaar, en het grotere systeem als geheel, altijd beïnvloeden, of we dat nu willen of niet. Het gaat dus ook om het bewustzijn dat ieder individu 'ertoe doet', en een unieke en creatieve bijdrage kan leveren aan de uitdagingen van deze tijd. In die zin benadrukt dit bewustzijn ook dat elke crisis een kans voor groei en ontwikkeling is. Dit bewustzijn waardeert daarnaast dat de realiteit complexer is dan wij kunnen

bevatten, en dat de ontdekkingstocht naar het mysterie van het bestaan dus nooit ophoudt. Tot slot gaat het om een bewustzijn dat het leven onmetelijk waardevol is.

Uit allerlei onderzoeken blijkt dat steeds meer Nederlanders zich bezighouden met vragen die over hun eigen binnenkant en bewustzijn gaan. Zo blijkt uit recente gegevens van het Sociaal Cultureel Planbureau dat inmiddels meer dan 40 procent (!) van de bevolking tot de ‘nieuw spirituelen’ gerekend kan worden. In deze trend, waarbij interesse in persoonlijke ontwikkeling en bewustwording van marginaal tot mainstream is geworden, ontstaat ook steeds meer aandacht voor de natuur, voor duurzame levensstijlen, en voor maatschappelijke verandering in bredere zin.

De binnenkant van duurzaamheid

Deze verschuiving is van groot belang, want duurzaamheid kan niet alleen over technologische oplossingen en politieke regelgeving gaan. In onze ogen gaat het vooral om het herstel van de relatie tussen mens en natuur, tussen de mens en zichzelf, en tussen mensen onderling. Immers, voor het aanpakken van onze mondiale milieuproblemen is het transformeren van de structuren van onze samenleving een vereiste, en hiervoor is de innerlijke wil en bereidheid van mensen essentieel. Dit noemen wij de ‘binnenkant’ van duurzaamheid, of duurzaamheid van binnenuit.

Eenieder die oprecht naar zichzelf op zoek gaat komt tot de conclusie dat wij als mensen wezenlijk verbonden

zijn: met elkaar, met de natuur, en met het leven om ons heen. Wanneer we die verbondenheid niet (meer) ervaren, ontstaan vervreemding en isolement, verlies van respect voor de ander, en uitputting van onze levenskracht. Dit opent de weg naar uitbuiting van de aarde. Immers, levend vanuit verbondenheid maken we het leven niet snel kapot: datgene waarmee je je verbonden voelt, vernietig je niet.

Deze binnenkant wordt in het huidige duurzaamheidsdebat echter vaak over het hoofd gezien: er wordt vooral ingezet op nieuwe technologie en duurzame energie, met zo af en toe een uitstapje naar gedragsverandering en bestuur. Hoe belangrijk deze elementen ook zijn, een effectieve aanpak vraagt vooral om een transformatie van het collectieve bewustzijn. Als we willen dat de huidige opwindning over klimaat, energie, en duurzaamheid tot daadwerkelijke veranderingen leidt, dienen we dieper in onszelf te graven, en te verstaan wat deze crises over onszelf, onze relatie tot de wereld, en onze levenswijze vertellen.

Tien verhalen

Dat is precies waar dit boek over gaat. We doen aan de hand van de persoonlijke verhalen van tien ‘duurzame denkers en doeners’ verslag van ons onderzoek naar deze kwesties. Hierbij komen Irene van Lippe-Biesterfeld, Matthijs Schouten, Peter Blom, Willem Ferwerda, Anne Leeftang, Klaas van Egmond, Tom van de Beek, Albert Jan Slomp, en wijzelf, Froukje Jansen en Annick de Witt,